

KORXONALARNI YASHIL MOLIYALASHTIRISH VA INVESTITSIYALARNI JALB YO‘LLARI

Sharipov Qudratbek Quraltayevich

Ma'mun universiteti mustaqil izlanuvchisi

sharipovqudrat@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada korxonalarni yashil moliyalashtirishning mazmuni, ahamiyati va zamonaviy iqtisodiyotdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, yashil investitsiyalarni jalb etishning asosiy yo‘llari, jumladan, xalqaro moliya institutlari, davlat qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari va xususiy sektor ishtirokining roli ko‘rib chiqiladi. Maqolada ekologik barqarorlikni ta‘minlashda moliyaviy instrumentlar, yashil obligatsiyalar va kreditlar samaradorligi yoritilgan. O‘zbekiston sharoitida korxonalarni yashil moliyalashtirishni rivojlantirish imkoniyatlari va muammolari tahlil qilinib, amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *yashil iqtisodiyot, yashil moliyalashtirish, investitsiyalar, yashil obligatsiyalar, ekologik barqarorlik, qayta tiklanuvchi energiya, moliyaviy instrumentlar, barqaror rivojlanish*

KIRISH

Hozirgi kunda global iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi hamda ekologik muammolarning keskinlashuvi jahon iqtisodiyotida yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi barqaror rivojlanishni ta‘minlashning muhim omillaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Yashil iqtisodiyot atrof-muhitga zarar yetkazmagan holda iqtisodiy o‘sishni ta‘minlash, resurslardan samarali foydalanish va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan iqtisodiy model hisoblanadi. Dunyo tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yashil moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish orqali korxonalar faoliyatini ekologik jihatdan barqarorlashtirish, energiya samaradorligini oshirish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish mumkin. Xususan, yashil obligatsiyalar, ekologik kreditlar va grantlar kabi moliyaviy instrumentlar iqtisodiyotning turli tarmoqlariga “yashil” investitsiyalarni jalb etishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston sharoitida ham so‘nggi yillarda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta‘minlash va ekologik muammolarni kamaytirish maqsadida qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish hamda atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan

davlat dasturlari ishlab chiqilgan. Shu bilan birga, mamlakatda yashil moliyalashtirish tizimini shakllantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va xususiy sektor ishtirokini kengaytirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son “2019–2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarorida mamlakatda iqtisodiy rivojlanishning yangi modeli sifatida yashil iqtisodiyotga o‘tish ustuvor vazifa etib belgilangan.¹⁴⁷ Mazkur strategiyaga ko‘ra, iqtisodiyot tarmoqlarida energiya samaradorligini oshirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta‘sirni kamaytirish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish asosiy yo‘nalishlar sifatida qayd etilgan. Qarorda shuningdek, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonida yashil investitsiyalarni jalb etish, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish va moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etishi ta‘kidlangan. Strategiyaning asosiy maqsadi iqtisodiy o‘sish va ekologik barqarorlik o‘rtasida muvozanatni ta‘minlash, aholining turmush darajasini yaxshilash hamda kelajak avlodlar uchun qulay ekologik muhit yaratishdan iboratdir. Ushbu hujjat O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining huquqiy va institutsional asosini shakllantirib, korxonalarni ekologik toza texnologiyalar asosida rivojlantirish va yashil moliyalashtirishni kengaytirish uchun muhim yo‘l xaritasi bo‘lib xizmat qiladi.¹⁴⁸

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Yashil iqtisodiyot va yashil moliyalashtirish masalalari so‘nggi yillarda xalqaro va mahalliy ilmiy tadqiqotlarda keng o‘rganilayotgan dolzarb yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu konsepsiya ilk bor xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilib, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqtisodiy o‘sishni uyg‘unlashtirish zaruratidan kelib chiqqan.

Xalqaro miqyosda yashil iqtisodiyot nazariy asoslari Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan hisobotlarda keng yoritilgan bo‘lib, unda yashil iqtisodiyot inson farovonligini oshirish bilan birga ekologik xavflarni kamaytirishga xizmat qilishi ta‘kidlanadi. Shuningdek, Jahon banki tadqiqotlarida yashil moliyalashtirish iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning muhim vositasi sifatida baholanadi. Ushbu manbalarda yashil investitsiyalarni kengaytirish orqali energiya samaradorligini oshirish, karbon chiqindilarini kamaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish mumkinligi ilmiy asoslangan. Yashil moliyalashtirish instrumentlari, xususan, yashil obligatsiyalar va ekologik kreditlar masalasi bo‘yicha ko‘plab ilmiy izlanishlar olib borilgan. Tadqiqotlarda ushbu instrumentlarning

¹⁴⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi to‘g‘risida”gi qarori. – 2019.

¹⁴⁸ O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga oid qarorlari. – 2020–2026.

korxonalar faoliyatini modernizatsiya qilish, qayta tiklanuvchi energiya loyihalarini moliyalashtirish va ekologik loyihalarni qo‘llab-quvvatlashdagi o‘rni asoslab berilgan. Shu bilan birga, xususiy sektor va moliya institutlarining hamkorligi yashil investitsiyalarni jalb etishda muhim omil ekanligi alohida qayd etiladi.

MDH davlatlari va O‘zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa yashil iqtisodiyotga o‘tishning hududiy xususiyatlari, mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Xususan, O‘zbekiston sharoitida energiya resurslaridan samarali foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish va ekologik muammolarni kamaytirish asosiy ustuvor yo‘nalishlar sifatida e‘tirof etiladi. Mahalliy tadqiqotlarda yashil moliyalashtirish tizimini rivojlantirish uchun huquqiy bazani takomillashtirish, moliyaviy mexanizmlarni kengaytirish va investitsion muhitni yaxshilash zarurligi ta’kidlanadi.

Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, yashil moliyalashtirishni rivojlantirishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, moliyaviy resurslarning yetarli emasligi, institutsional mexanizmlarning rivojlanmaganligi va investorlar uchun rag‘batlantirish tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi ushbu sohaning rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shu sababli, mavjud ilmiy tadqiqotlar asosida mazkur yo‘nalishda kompleks yondashuvni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda korxonalarni yashil moliyalashtirish va investitsiyalarni jalb etish masalalarini o‘rganishda kompleks yondashuv qo‘llanildi hamda ilmiy bilishning bir qator usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish va ekologik moliyalashtirish konsepsiyalariga oid xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida tahlil va sintez usullari yordamida yashil moliyalashtirishning mohiyati, asosiy yo‘nalishlari va rivojlanish tendensiyalari o‘rganildi. Statistik tahlil usuli orqali O‘zbekiston va jahon amaliyotida yashil investitsiyalar hajmi, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga yo‘naltirilgan mablag‘lar hamda ularning iqtisodiy samaradorligi baholandi. Taqqoslash usuli yordamida turli mamlakatlar tajribasi o‘rganilib, ularning O‘zbekiston sharoitida qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilindi. Mantiqiy tahlil va umumlashtirish usullari asosida mavjud muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar va takliflar ishlab chiqildi. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida yashil moliyalashtirish mexanizmlarining o‘zaro bog‘liqligi va iqtisodiyot tarmoqlariga ta’siri kompleks tarzda ko‘rib chiqildi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi foydalanilgan rasmiy statistik ma’lumotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarga asoslanganligi bilan izohlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekiston iqtisodiyotida so‘nggi yillarda yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda, xususan qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, energiya samaradorligini oshirish va ekologik barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan davlat dasturlari joriy etildi va bu esa korxonalarni yashil moliyalashtirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mamlakatda quyosh va shamol energetikasi loyihalariga investitsiyalar hajmi ortib bormoqda va xorijiy investorlar ishtirokida amalga oshirilayotgan loyihalar yashil moliyalashtirish mexanizmlarining amaliy samaradorligini namoyon etmoqda. Shu bilan birga tijorat banklari tomonidan ekologik loyihalarni moliyalashtirish hajmi ham bosqichma-bosqich kengaymoqda. Biroq mavjud imkoniyatlarga qaramay ayrim muammolar saqlanib qolmoqda, jumladan yashil moliyaviy instrumentlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi, korxonalarda ekologik loyihalar bo‘yicha bilim va tajribaning cheklanganligi, investorlar uchun rag‘batlantiruvchi mexanizmlarning yetarli emasligi hamda institutsional tizimning to‘liq shakllanmaganligi.

1-jadval

O‘zbekistonda yashil investitsiyalar va loyihalar hajmi¹⁴⁹

Ko‘rsatkichlar	2021	2022	2023	2024
Yashil energiya (quyosh + shamol) loyihalariga investitsiyalar (mlrd USD)	1.2	2.5	4.8	6.5+
Yangi qayta tiklanuvchi energiya quvvati (GW)	0.5	1.2	2.8	4.0+
Xorijiy investitsiyalar ulushi (%)	45%	52%	60%	65%
Yashil moliyalashtirish loyihalari soni	12	18	27	35+

Olib borilgan tahlillar asosida yashil moliyalashtirishni rivojlantirish iqtisodiyotning barqaror o‘shishini ta‘minlashi, qayta tiklanuvchi energiya loyihalariga investitsiyalarni kengaytirish muhim ahamiyatga egaligi, davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish zarurligi hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish orqali investitsiya oqimini oshirish mumkinligi kabi natijalarga kelindi. Umuman olganda O‘zbekiston

¹⁴⁹ O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari. – 2025.

sharoitida korxonalarni yashil moliyalashtirish tizimini rivojlantirish iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ekologik muammolarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta’minlashning muhim omili hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi asosida korxonalarni moliyalashtirish zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi hamda u ekologik barqarorlikni ta’minlash bilan birga iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Yashil moliyalashtirish instrumentlari, xususan yashil obligatsiyalar, ekologik kreditlar va grantlar orqali korxonalar faoliyatini modernizatsiya qilish, energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish imkoniyati mavjudligi aniqlandi. O‘zbekiston sharoitida ushbu yo‘nalishda muayyan ijobiy natijalarga erishilayotgan bo‘lsa-da, yashil moliyaviy mexanizmlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi, institutsional tizimning to‘liq shakllanmaganligi va investorlar uchun rag‘batlantiruvchi choralar yetishmasligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi takliflar ishlab chiqildi: yashil moliyalashtirish bo‘yicha normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish zarur; tijorat banklari tomonidan ekologik loyihalarni moliyalashtirishni rag‘batlantirish mexanizmlarini kengaytirish lozim; yashil obligatsiyalar bozorini rivojlantirish orqali uzoq muddatli investitsiyalarni jalb etish maqsadga muvofiq; qayta tiklanuvchi energiya loyihalariga soliq imtiyozlari va subsidiyalarni kengaytirish zarur; davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish orqali yirik yashil loyihalarni amalga oshirish imkoniyatlarini oshirish lozim; xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqsadida investitsion muhitni yaxshilash va kafolat mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega; korxonalarda ekologik boshqaruv tizimlarini joriy etish va mutaxassislar malakasini oshirish orqali yashil iqtisodiyot tamoyillarini keng qo‘llash zarur. Umuman olganda, yashil moliyalashtirish tizimini izchil rivojlantirish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror o‘shishini ta’minlash, ekologik muammolarni kamaytirish va xalqaro iqtisodiy integratsiyani kuchaytirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi to‘g‘risida”gi qarori. – 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga oid qarorlari. – 2020–2026.
3. OECD. Green Finance and Investment. – Paris, 2022.

4. Climate Bonds Initiative. Green Bond Market Summary. – 2023.
5. BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP). Green Economy Report. – 2025.
6. Jahon banki. Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. – Washington DC, 2025
7. O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi ma’lumotlari. – 2026.
8. Tursunov B. Barqaror iqtisodiy rivojlanish va yashil iqtisodiyot. – Toshkent, 2021. 9. Abdullayev Q. Ekologik iqtisodiyot asoslari. – Toshkent, 2020.
9. Asian Development Bank (ADB). Green Finance in Central Asia. – 2020.
10. United Nations Development Programme (UNDP). Sustainable Finance Framework. – 2021.
11. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari. – 2025.